

LIETUVOS RESPUBLIKOS KULTŪROS MINISTRAS

**ĮSAKYMAS
DĖL VISUOMENĖS INFORMAVIMO POLITIKOS STRATEGINIŲ KRYPTIŲ
2019–2022 METAMS PATVIRTINIMO**

2019 m. vasario 19 Nr. ĮV-91
Vilnius

Įgyvendindamas Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos įgyvendinimo plano, patvirtinto Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 m. kovo 13 d. nutarimu Nr. 167 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos įgyvendinimo plano patvirtinimo“, 5.3.2 darbo „Visuomenės kritinio mąstymo ir atsparumo informacinėms grėsmėms stiprinimas, medijų ir informacinio raštingumo ugdymas“ 2 veiksmą, atsižvelgdamas į 2017 m. vasario 28 d. atlikto valstybinio audito Nr. VA-P-50-2-3 „Kaip Kultūros ministerija formuoja kultūros politiką, organizuoja ir kontroliuoja jos įgyvendinimą“ 1.3 rekomendaciją:

1. Tvirtinu Visuomenės informavimo politikos strategines kryptis 2019–2022 metams (pridedama).

2. Rekomenduoju Kultūros ministerijos Medijų tarybai ne rečiau kaip kas dveji metai peržiūrėti Visuomenės informavimo politikos strateginių kryptių 2019–2022 metams įgyvendinimą, taip pat teikti pasiūlymus dėl minėtų kryptių, jų tikslų, uždavinių ir veiksmų tobulinimo.

Kultūros ministras

Mindaugas Kvietkauskas

PATVIRTINTA
Lietuvos Respublikos kultūros ministro
2019 m. vasario 19 d. įsakymu
Nr. ĮV-91

VISUOMENĖS INFORMAVIMO POLITIKOS STRATEGINĖS KRYPTYS 2019–2022 METAMS

I SKYRIUS BENDROSIOS NUOSTATOS

1. Visuomenės informavimo politikos strateginių krypčių 2019–2022 metams (toliau – kryptys) paskirtis – nustatyti pagrindines visuomenės informavimo politikos kryptis, tikslus ir uždavinius, efektyvų ir koordinuotą įgyvendinimą bei stebėseną. Kryptimis siekiama formuoti ir koordinuoti aiškiais valstybės prioritetais grįstą visuomenės informavimo politiką, skatinti kokybiškos ir patikimos viešosios informacijos sklaidą ir prieinamumą, visuomenės medijų ir informacinį raštingumą, skaidrios, nepriklausomos ir išorinėms grėsmėms atsparios visuomenės informavimo aplinkos funkcionavimą bei užtikrinti nediskriminacinę, subalansuotą ir nuoseklią valstybės paramos bei mokesčių politiką.

2. Krypčių strateginis tikslas – stiprinti tvarią, skaidrią, gyvybingą visuomenės informavimo aplinką, kuriant informacinėms grėsmėms atsparią, pilietiškai aktyvią, žiniomis įgalintą visuomenę. Krypčių tikslai ir uždaviniai įgyvendina XVII Lietuvos Respublikos Vyriausybės programą, kuriai pritarta Lietuvos Respublikos Seimo 2016 m. gruodžio 13 d. nutarimu Nr. XIII-82 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“, Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos įgyvendinimo planą, patvirtintą Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 m. kovo 13 d. nutarimu Nr. 167 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos įgyvendinimo plano patvirtinimo“, 2014–2020 metų Nacionalinės pažangos programą, patvirtintą Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. lapkričio 28 d. nutarimu Nr. 1482 „Dėl 2014–2020 metų Nacionalinės pažangos programos patvirtinimo“, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 m. balandžio 19 d. pasitarimo protokolą Nr. 15 „Dėl Vyriausybės 2018–2020 metų prioritetinių darbų“, Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija 2015–2025 metų programą, patvirtintą Lietuvos Respublikos Seimo 2015 m. kovo 10 d. nutarimu Nr. XII-1537 „Dėl Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija 2015–2025 metų programos patvirtinimo“, Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija 2015–2025 metų programos įgyvendinimo 2015–2019 metų tarpinstitucinį veiklos planą, patvirtintą Vyriausybės 2015 m. birželio 17 d. nutarimu Nr. 648 „Dėl Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija 2015–2025 metų programos įgyvendinimo 2015-2019 metų tarpinstitucinio veiklos plano patvirtinimo“.

3. Kryptys parengtos atsižvelgiant į Europos Komisijos 2011 m. galutinės ataskaitos „Žiniasklaidos priemonių naudojimo raštingumo lygio Europoje matavimo kriterijų nustatymas ir tikslinimas“ rekomendacijas, Europos Tarybos Ministrų komiteto 2018 m. kovo 7 d. priimtas rekomendacijas Nr. CM/Rec(2018)1 dėl žiniasklaidos pliuralizmo ir žiniasklaidos nuosavybės skaidrumo ir 2018 m. Europos Komisijos sudarytos aukšto lygio nepriklausomų ekspertų galutinėje ataskaitoje „Daugiasluoksnis požiūris į dezinformaciją“ pasiūlytas rekomendacijas.

4. Kryptys, jų tikslai ir uždaviniai buvo apsvaistyti Kultūros ministerijos Medijų taryboje, jiems pritarta 2018 m. vasario 6 d. vykusiame šios tarybos posėdyje.

II SKYRIUS STRATEGINĖS KRYPTYS, JŲ TIKSLAI IR UŽDAVINIAI

PIRMASIS SKIRSNIS

I KRYPTIS „DARNI IR KOORDINUOTA VISUOMENĖS INFORMAVIMO POLITIKA“

5. **Krypties tikslas** – formuoti ir koordinuoti aiškiais valstybės prioritetais grįstą visuomenės informavimo politiką, šį programinį vienetą matant ne tik kaip atskirą kultūros politikos programos grandį, bet ir kaip nuoseklios valstybės politikos ir jos programinių dokumentų sudedamąją dalį.

6. Situacijos analizė:

6.1. **Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2001 metais** įgaliojo¹ Lietuvos Respublikos kultūros ministeriją koordinuoti valstybės politikos visuomenės informavimo srityje įgyvendinimą, taip pavesdama jai vykdyti Vyriausybės įgalios institucijos visuomenės informavimo srityje funkcijas. Nepaisant to, iki šiol visuomenės informavimo politikos vieta kultūros politikoje yra itin neapibrėžta ir beveik nematoma.

6.2. Visuomenės informavimo politikos koordinavimo (formavimo) funkcijos išskaidymas, politikos formavimo funkcijos neapibrėžtumas, Kultūros ministerijos vaidmens apribojimas svarbiuose formuojamos politikos teisėkūros procesuose, politikos formuotojui iš esmės nebūdingų funkcijų delegavimas davė ne visai tinkamą rezultatą: *de jure* Kultūros ministerija koordinuoja visuomenės informavimo politikos įgyvendinimą, tačiau *de facto* daugeliu atvejų ją įgyvendina, nors pirmiausia šią politiką turėtų formuoti. Atsakomybių visuomenės informavimo politikos formavimo (koordinavimo) procese paskirstymas tarp skirtingų valstybės institucijų, tiesioginių visuomenės informavimo politikos įgyvendinimo funkcijų vykdymas² mažina Kultūros ministerijos pajėgumą formuoti ir koordinuoti visuomenės informavimo politiką, šiame procese demonstruoti lyderystę, siekti nuoseklumo³. Sumažinus Kultūros ministerijos funkcijų, susijusių su politikos įgyvendinimu, skaičių būtų įgyvendintos ir Valstybės kontrolės atlikto audito rekomendacijos⁴.

6.3. Strateginių visuomenės informavimo politikos dokumentų nebuvimas sudaro prielaidas netinkamai suvokti, interpretuoti visuomenės informavimo politiką valstybės mastu. Neretai nagrinėjamoje srityje politikos formavimas arba koordinavimas prilyginamas atskirų visuomenės informavimo kampanijų rengimui ar vykdymui⁵.

6.4. Kita būtinybė visuomenės informavimo politikos tikslų įgyvendinimui stebėti – tinkamai parinkti vertinimo kriterijai. Šiuo metu nustatyti, daugiausia kiekybiniai, vertinimo kriterijai neatskleidžia informacinės erdvės gyvybingumo ir žiniasklaidos situacijos ar įvairovės kaitos. Pastarąsias visuomenės informavimo politikos dedamąsias būtų galima vertinti pasitelkiant kitus vertinimo kriterijus: nusakančius žiniasklaidos įvairovės didėjimą, jos rinkų koncentracijos pokytį ir (arba) matuojančius žiniasklaidos laisvės indeksą arba jos riziką.

6.5. Siekiant išvengti rizikos, dėl kurios visuomenės informavimo politikos formavimas gali būti reaktyvus procesas, svarbu užtikrinti, kad pagrindinės šios politikos kryptys ir tikslai patektų į valstybės aukščiausio lygmens strateginio planavimo dokumentus arba turėtų su jais tiesioginę sąsają.

6.6. Teisėkūros iniciatyvų trūkumas, teisės teikti teisėkūros iniciatyvas delegavimas kitoms institucijoms, tarp jų ir visuomenės informavimo politiką įgyvendinančioms priežiūros institucijoms –

¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. kovo 29 d. nutarimas Nr. 342 „Dėl įgaliojimų Kultūros ministerijai suteikimo“.

² Duomenų apie periodinės spaudos ir interneto žiniasklaidos valdytojus rinkimas, kaupimas ir skelbimas; tiražo tikrinimo procedūros vykdymas; metinių įmokų dydžių audiovizualinių žiniasklaidos paslaugų teikėjams nustatymas.

³ D. Jastramskis, Visuomenės informavimo politikos vertinimas, 2016 m. Vertinimo tikslas – atlikti visuomenės informavimo politikos įgyvendinimo priemonių taikymo vertinimą, siekiant skatinti pilietiškai atsakingą žiniasklaidą ir ugdyti visuomenės kritinį mąstymą. Vertinimas atliktas vadovaujantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2016 m. vasario 10 d. nutarimu Nr. 117 „Dėl 2016 metų programų vertinimo plano patvirtinimo“.

⁴ Žr. 2017 m. vasario 28 d. valstybinio audito ataskaitos „Kaip Kultūros ministerija formuoja kultūros politiką, organizuoja ir kontroliuoja jos įgyvendinimą“ Nr. VA-P-50-2-3 1.3 rekomendaciją (1.2 išvada).

⁵ Lietuvos Respublikos Seimo 2016 m. rugsėjo 21 d. nutarimo Nr. XII-2629 „Dėl apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje užtikrinimo“ 4 straipsnis.

tai dar keli veiksniai, dėl kurių prarandamas realus Kultūros ministerijos, kaip politikos formuotojos, vaidmuo. Atitinkamai vertintinas politikos formuotojos neįsitraukimas į kitų subjektų parengtas teisėkūros iniciatyvas, kai jomis siūlomi pokyčiai paliečia svarbius visuomenės informavimo politikos srities klausimus ir objektus.

6.7. Teisinė aplinka šiuo metu lemia, jog konkrečius įgaliojimus visuomenės informavimo politikos formavimo (koordinavimo) ir įgyvendinimo srityje turi ne tik Kultūros ministerija, bet ir kitos valstybės institucijos. Šiuo atveju Kultūros ministerijai svarbu išlaikyti lyderystę ir kompetenciją, palaikyti nuolatinį dialogą su visuomenės informavimo srities dalyviais. Be kita ko, šiame dialoge svarbu išlaikyti pusiausvyrą tarp žiniasklaidos sektoriaus dalyvių, žiniasklaidos asocijuoto verslo grupių ir visuomenės interesų.

6.8. Apžvelgiant pirmiau įvardytus aspektus, visuomenės informavimo srities įstatymuose reikėtų aiškiai nustatyti visuomenės informavimo politikos funkcijas ir jų vykdytojus: formavimo ir koordinavimo (arba formavimo ir įgyvendinimo koordinavimo) funkcijos turėtų būti pavestos Kultūros ministerijai, o šios srities politikos įgyvendinimo, taip pat dalyvavimo ją įgyvendinant funkcijos – viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų savitvarkos, veiklos priežiūros (reguliavimo), paramos skyrimo ir kitoms institucijoms. Būdama atsakinga už valstybės politikos visuomenės informavimo srityje koordinavimą, Kultūros ministerija turi skirti deramą dėmesį aktualiausiems ir būtiniausiems visuomenės informavimo srities tyrimams ir projektams.

6.9. Lyderystę arba koordinavimo vaidmenį Kultūros ministerija turi stengtis išlaikyti bet kuriomis politinės konkurencijos sąlygomis, taip pat valstybės institucijoms konkuruojant dėl įvairių visuomenės informavimo politikos, jos formavimo, koordinavimo ar įgyvendinimo iniciatyvų.

6.10. Koordinuota visuomenės informavimo politika neišsivaizduojama be jos raidos tendencijų stebėjimo ir analizės procesų. Ji turėtų būti pagrįsta aiškiai pristatomomis, nuosekliomis, įvertintomis ir visuomenės informavimo sektoriaus dalyviams suvokiamomis problemomis ar reformomis ir jų sprendimo būdais. Todėl valstybei siekiant optimizuoti ar konsoliduoti ūkio subjektų veiklos (verslo) priežiūros mechanizmą, visuomenės informavimo politikos srityje turėtų būti peržiūrėti, o prireikus ir atnaujinti žiniasklaidos skatinimo valstybės paramos lėšomis mechanizmas ir viešosios informacijos rengėjų ir (ar) skleidėjų veiklos reglamentavimo bei priežiūros (kontrolės) institucijų sistema. Svarbu, kad pastaroji sistema derėtų su krypties strateginiu tikslu ir nepagrįstai nedidintų administracinės naštos visuomenės informavimo sektoriui ir jo dalyviams.

7. Krypties uždavinys:

7.1. *Užtikrinti* sisteminę visuomenės informavimo srities teisėkūrą ir jos stebėseną, taip pat tarpinstitucinį bendradarbiavimą ir lyderystę.

ANTRASIS SKIRSNIS

II KRYPTIS „TURINIO KOKYBĘ IR ĮVAIROVĘ PERTEIKIANTI, PRIEINAMA IR PATIKIMA VIEŠOJI INFORMACIJA“

8. **Krypties tikslas** – skatinti kokybiškos, analitinės, patikimos, profesinius standartus atitinkančios viešosios informacijos sklaidą ir prieinamumą nepriklausomai nuo informacijos perdavimo būdų ir priemonių, atliepian gyventojų kultūrinius, socialinius, ekonominius, vertybinius ir kitus poreikius, mažinant socialiai pažeidžiamiausių visuomenės grupių ir tautinių bendrijų informacinę atskirtį.

9. Situacijos analizė:

9.1. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir visuomenės informavimo sritį reglamentuojantys įstatymai sudaro prielaidas nevaržomai skleisti informaciją ir idėjas, saviraiškos laisvės realizavimą sieja su pareigomis ir atsakomybe, įtvirtina pagrindinius profesinius žiniasklaidos standartus ir savitvarkos sistemą, numato valstybės paramą ne tik kultūriniais ir šviečiamiesiems projektams, bet ir kitoms su visuomenės informavimu susijusioms sritims – knygų leidybai, kino filmų gamybai. Tačiau šios prielaidos dar negarantuoja informacinio turinio kokybės, patikimumo ir prieinamumo,

neužtikrina šaltinių ir informacijos įvairovės. Lietuvoje egzistuojanti žiniasklaidos priemonių įvairovė nebūtinai reiškia, kad esama turinio (nuomonių ar šaltinių) įvairovės, nes nemaža dalis visuomenės informavimo priemonių yra valdomos didesnių žiniasklaidos bendrovių ar jų grupių.

9.2. Pasaulinės ekonominės krizės padariniai, skubota mokestinė reforma ir ilgalaikis žiniasklaidos susilieėjimas su verslo struktūromis neigiamai paveikė Lietuvos visuomenės informavimo aplinką – informacija vis labiau panašėja į prekę, paslaugą ar įtakos instrumentą. Pakitę visuomenės informavimo vartojimo įpročiai įtvirtino pramoginį turinį, pastumdami į šoną kultūrinę, tiriamąją, analitinę informaciją ir žurnalistinę veiklą. Kultūrinės dimensijos ir tematikos dažniausiai esama kultūros leidiniuose: kultūrinė tematika, su tam tikromis išimtimis, nėra pagrindinis populiariosios žiniasklaidos turinys. Kita vertus, paminėtos viešosios informacijos sritys neturi būti inertiškai subsidijuojamos valstybės lėšomis, bet turi vis labiau pritraukti visuomenės dėmesį ir skatinti ją tapti tinkamu, taip pat ir finansiniu, indėlininku. Būtina numatyti atitinkamas priemones visuomenės įtraukai į kultūrinės, tiriamosios, analitinės žurnalistikos ir informacijos puoselėjimą ieškant racionalių ir pažangių rėmimo modelių.

9.3. Prielaida, kad kultūrinio ir šviečiamojo turinio visuomenės informavimo paslaugų kokybės skatinimui valstybės subsidijos yra nepakankamos, pagrįsta tik iš dalies, nes į valstybės finansinę paramą pretenduoti turėtų tik kokybinius reikalavimus ir paramos standartus atitinkantis turinys. Kokybei paskatinti reikėtų aktyvesnio tyrimais grįsto valstybės institucijų indėlio ir bendradarbiavimo su akademine, profesine bendruomenėmis, mokslo ir tyrimų centrais.

9.4. Būtina ieškoti priežasčių, kodėl egzistuojanti medijų įvairovė nepajėgia užtikrinti reikiamos viešosios informacijos kokybės ir skatinti analitinio, profesionalaus (tiriamojo) turinio kūrimą. Sprendžiant šią problemą reikalinga ne tik analizuoti visuomenės gebėjimus prisidėti prie kokybiško turinio kūrimo, skatinti sutelktinio finansavimo modelius rasti kokybiškai žiniasklaidai, bet ir mokyti atsakingai kurti, taip pat kritiškai vertinti kitų kuriamą turinį – viešąją informaciją.

9.5. Istorinė Lietuvos patirtis ir šiandieninė geopolitinė situacija skatina ieškoti alternatyvių informacijos šaltinių. Tačiau nepaisant Lietuvos gyventojų deklaruojamo užsienio kalbų mokėjimo, informacijos šaltiniais užsienio kalba naudojasi kur kas mažesnė dalis. Todėl sprendžiant informacijos prieinamumo ar alternatyvių šaltinių skatinimo klausimus, prieš tai reikia kruopščiai įvertinti auditorijos lūkesčius. Atitinkamai didesnis dėmesys turėtų būti skiriamas ne tik Europos kultūros sklaidai ir mainams, bet ir Europos audiovizualiniams kūriniams ir jų kūrimui (gamybai). Teorinė siekiamybė skirti daugiau kaip pusę televizijos programų laiko Europos kūriniams⁶ turi virsti realia audiovizualine produkcija tiek televizijos transliacijose, tiek užsakomųjų visuomenės informavimo audiovizualinėmis priemonėmis paslaugų teikėjų repertuare.

9.6. Šiandieninė metinės įmokos už radijo ir (ar) televizijos programų transliavimo, retransliavimo, platinimo internete arba užsakomųjų visuomenės informavimo audiovizualinėmis priemonėmis paslaugų teikimo veiklą dydžio nustatymo tvarka nepalanki turinio įvairovės ir paslaugų prieinamumo skatinimui, nes verslo ambicijų neturinčius paslaugų teikėjus priverčia atsisakyti teikti visuomenės informavimo paslaugas, skirtas tenkinti tik bendruomeninius poreikius ir interesus. Praktinio pobūdžio klausimų kelia ir tai, kad minėtą įmoką nustato politiką formuoti turinti institucija, nėra tiksliai reglamentuota įmokos mokėjimo tvarka. Todėl nustatant metinės įmokos dydį audiovizualinių žiniasklaidos paslaugų teikėjams vertėtų atsižvelgti ir į tą aplinkybę, ar paslaugos teikėjas vykdys komercinio pobūdžio visuomenės informavimo veiklą, ar šiai veiklai vykdyti naudos ribotus valstybės išteklius – radijo dažnius. Dalis pirmiau minėtų įmokų taip pat galėtų būti nukreipiama turinio kūrimo finansavimui, kaip yra kitose Europos šalyse⁷.

9.7. Regioninei žiniasklaidai atliekant svarbų – ne tik kultūros ir žinių nešėjo, bet ir viešojo intereso sergėtojo – vaidmenį šalies regionuose, būtina išsaugoti jos ryšį su vietos bendruomenėmis, stiprinti šio visuomenės informavimo sektoriaus gyvybingumą ir atsparumą vietinės valdžios įtakai,

⁶ Žr. Visuomenės informavimo įstatymo 37 straipsnį ir jame esančius *Europos audiovizualinio kūrinio* kriterijus.

⁷ European Audiovisual Observatory. Mapping licensing systems for audiovisual media services in EU-28:

<https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/mapping-licensing-systems-audiovisual-media-services-eu-28>.

skatinti nuolatinį profesinės kvalifikacijos kėlimą, reikiamų kompetencijų regionų žurnalistams ir viešosios informacijos rengėjams (skleidėjams) ugdymą.

9.8. Vaikams adaptuoto žiniasklaidos turinio Lietuvoje nedaug⁸, šis turinys yra stipriai orientuotas į pramoginį žanrą. Informacinę atskirtį taip pat patiria ir kitos socialinės integracijos požiūriu pažeidžiamos grupės – negalią turintys asmenys ir tautinių bendrijų atstovai. Informacija tautinių bendrijų temomis taip pat sunkiai integruojasi į bendrą Lietuvos infosferą⁹. Stebima nedidelė alternatyvių informacijos šaltinių pasiūla Lietuvoje gyvenančių didesniųjų tautinių bendrijų kalbomis, todėl tam tikrais aktualiais visuomenės gyvenimo klausimais formuojasi informacinė atskirtis, ypač tautinių bendrijų kalbomis kalbančioje Lietuvos auditorijos dalyje¹⁰. Ši atskirtis dvipusė, nes neatliekama gilesnė turinio stebėsena tautinių bendrijų visuomenės informavimo priemonėse. Taip pat svarbu išlaikyti sąsajas su Lietuvos diasporos žiniasklaidos iniciatyvomis užsienyje, analizuoti šių visuomenės informavimo priemonių temas ir problematiką.

9.9. Visuomenei reikšmingos, aktualios viešosios informacijos prieinamumas klausos ar regos negalią turintiems asmenims nepatiria esminių teigiamų pokyčių. Todėl nuo 2015 metų užtikrinus stabilumą garantuojantį valstybinį finansavimą visuomeniniam transliuotojui – Lietuvos nacionaliniam radijui ir televizijai, nuosekliai turėtų didėti programų, pritaikytų klausos negalią turintiems žiūrovams, taip pat programų su audiovizualiniu vertimu regos neįgaliesiems skaičius. Aktyvinti negalią turinčių asmenų visuomenės informavimo paslaugų prieinamumą svarbu ir kitose visuomenės informavimo srityse, įskaitant kino sklaidos sritį. Šiam tikslui svarbus aktyvesnis ir kitų kultūros įstaigų įsitraukimas ir dalyvavimas.

10. Krypties uždaviniai:

10.1. *Skatinti* visuomenės informavimo priemonių turinio įvairovę ir paslaugų prieinamumą;

10.2. *Skatinti* regioninės žiniasklaidos gyvybingumą Lietuvoje;

10.3. *Užtikrinti* visuomenės informavimo paslaugų prieinamumą socialinės atskirties grupėms ir tautinių bendrijų atstovams.

TREČIASIS SKIRSNIS

III KRYPTIS „SKAIDRI IR NEPRIKLAUSOMA VISUOMENĖS INFORMAVIMO APLINKA“

11. **Krypties tikslas** – užtikrinti skaidrios, nepriklausomos ir išorinėms grėsmėms atsparios visuomenės informavimo aplinkos funkcionavimą ir plėtrą, pagrįstą valdžios įtakos mažinimu, nuosavybės santykių ir interesų deklaravimu, žiniasklaidos konvergencijos sąlygomis realiai veikiančiomis antimonopolinėmis taisyklėmis, įgalinančiomis tiksliai įvertinti dominuojančią padėtį visuomenės informavimo srityje.

12. Situacijos analizė:

12.1. Egzistuojant sąveikai tarp visuomenės informavimo priemonės valdymo (struktūros) ir pateikiamo turinio¹¹ nuo visuomenės informavimo aplinkos skaidrumo ir nepriklausomumo tiesiogiai priklauso visuomenės informavimo procesai ir jų metu sukuriama produkto – viešosios informacijos – objektyvumas ir nešališkumas. Pastarieji kriterijai taip pat atskleidžia, kaip yra užtikrinama visuomenės teisė į informaciją. Neobjektyvumas ir šališkumas tebėra dažniausi visuomenės

⁸ Lietuvos spaudos statistika, Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Bibliografijos ir knygotyros centro duomenys: <http://www2.lnb.lt/leidiniai/elektroniniai-leidiniai/lietuvos-spaudos-statistika>.

⁹ Žurnalistų etikos inspektoriaus 2012 metų veiklos ataskaita ir 2011–2012 metų analitinė apžvalga „Demokratinės visuomenės informavimo kultūros plėtos gairės“. Lietuvos tautinių mažumų spauda: tematika, tendencijos, aktualijos: http://www.lrs.lt/apps3/1/2428_TQTWWTXS.PDF.

¹⁰ Lietuvos radijo ir televizijos komisijos užsakymu „Vilmorus“ atlikta reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa „Lietuviškos, rusiškos ir kitų šalių žiniasklaidos naudojimas ir vertinimas Lietuvoje“, 2014 m. gruodis: <http://www.rtk.lt/content/uploads/2015/09/Vilmorus-apklausa-ataskaita-2014-12-31.pdf>.

¹¹ D. Jastramskis, „Žiniasklaidos organizacijos nuosavybės struktūros įtaka žiniasklaidos priemonės turiniui“. Informacijos mokslai, 2008, Nr. 46: <http://www.zurnalai.vu.lt/informacijos-mokslai/article/view/3351/2419>.

informavimo principų pažeidimai¹². Tuo tarpu klientelizmas bei interesų neatskleidimas išskiriamos kaip dvi pagrindinės korupcijos paplitimą žiniasklaidoje lemiančios problemos¹³.

12.2. Teisinės viešumo nuostatos, įpareigojančios atskleisti visapusiškus visuomenės informavimo priemonių ir jų atstovų ryšius ir interesus su verslo ar valdžios subjektais, gyvavusios nuo 1996 iki 2000 metų, šiandien iš dalies atkurtos: 2018 metų pradžioje priimtose Visuomenės informavimo įstatymo pataisos, pagal kurias viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų duomenų deklaravimas ir atvaizdavimas nuo 2019 m. lapkričio 1 d. numatytas vieningoje Viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų informacinėje sistemoje. Būtina užtikrinti, kad naujoji sistema taptų efektyviu skaidrumo instrumentu ir veiktų nesukurdama nepagrįstos administracinės naštos viešosios informacijos rengėjams ir skleidėjams, o minėtoje informacinėje sistemoje pateikti duomenys būtų skelbiami viešai ir neatlyginamai, taip pat atviru duomenų formatu.

12.3. Stiprinant visuomenės informavimo pliuralizmą ir sąžiningą konkurenciją taip pat turėtų būti peržiūrėtos visuomenės informavimo priemonių monopolinės ir dominuojančios padėties nustatymo taisyklės bei svertai. Apibrėžiant rūšinius ir tarprūšinius (tarpsektorinius) visuomenės informavimo antimonopolinius instrumentus, reikėtų įvertinti sparčiai besivystančią visuomenės informavimo priemonių konvergenciją bei įtaką.

12.4. Naujausi tyrimų rezultatai patvirtina, kad dauguma, t. y. 10 iš 12, Baltijos šalių žiniasklaidos rinkų yra labai koncentruotos ir konstatuotina oligopolinės konkurencijos kūrimo tendencija; vidutinė žiniasklaidos koncentracija tiriamuoju laikotarpiu buvo nustatyta tik dviejose rinkose – Estijos televizijos ir Lietuvos interneto žiniasklaidos¹⁴.

12.5. Nepakankamas žiniasklaidos nuosavybės koncentracijos ir užimamos rinkos dalies ribojimas sudaro palankias sąlygas mažėti visuomenės informavimo priemonių konkurencingumui ir žiniasklaidos pliuralizmui. Be to, tyrimų duomenimis, dėl didelės žiniasklaidos koncentracijos Lietuvoje išlieka pakankamai aukšta rizika žiniasklaidos įvairovei¹⁵.

12.6. Pastarųjų metų pokyčiai – stabilesnį Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos finansavimą užtikrinančio modelio įtvirtinimas, Visuomenės informavimo įstatyme nustatytas draudimas valstybės ir savivaldybių institucijoms ir įstaigoms¹⁶, politinėms partijoms ir bankų įsteigtiems juridiniams asmenims būti viešosios informacijos rengėjais, jų dalyviais ir valdytojais, įžeidimo ir valstybės tarnautojo ar viešojo administravimo funkcijas atliekančio asmens įžeidimo dekriminalizavimas, administracinės atsakomybės už Respublikos Prezidento įžeidimą visuomenės informavimo priemonėse panaikinimas – dalis teisėkūros iniciatyvų, stiprinančių visuomenės informavimo aplinkos nepriklausomumą. Tačiau prieš imantis visiško (šmeižimo) dekriminalizavimo turi būti įvertinta reali situacija užtikrinant visokeriopą visuomenės interesų apsaugą ir pusiausvyrą.

12.7. Neigiamą verslo ir valdžios įtaką visuomenės informavimo procesams ir toliau svarbu apriboti iki minimalios, ypač Lietuvos savivaldybėse ir regionuose, kuriuose ji išlieka intensyviausia. Kadangi Lietuvoje nenustatyti draudimai pirkti užsakomąją informaciją, tiesioginės žiniasklaidos organizacijų valdymo galimybės netekusios valstybės, savivaldybių institucijos ir politinės partijos, savo įtaką žiniasklaidai išlaiko skirdamos lėšų politiniam turiniui finansuoti visuomenės informavimo priemonėse¹⁷. Galiojant šioms nuostatomis svarbu sukurti mechanizmą, skirtą peržiūrėti valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų tiesiogiai visuomenės informavimo priemonėms skiriamas lėšas ir

¹² Žurnalistų etikos inspektoriatas tarnybos 2015 metų veiklos ataskaita (p. 10, 4 diagrama):

http://www.lrs.lt/apps3/1/5122_ZEIT%202015%20M.%20VEIKLOS%20ATASKAITA.pdf.

¹³ P. Ragauskas, E. Kavoliūnaitė-Ragauskienė, E. A. Vitkutė, „Korupcija privačiame sektoriuje: normatyvinė samprata ir paplitimas tam tikrose srityse. Mokslo studija“. Lietuvos teisės institutas, Vilnius, 2014 (p. 33).

¹⁴ D. Jastramskis, Anda Rožukalne, Andres Jõesaar, „Žiniasklaidos koncentracija Baltijos šalyse 2000–2014 metais“. Informacijos mokslai, 2017, Nr. 77: <http://www.zurnalai.vu.lt/informacijos-mokslai/article/view/10705/8776>.

¹⁵ A. Balčytienė, K. Juraitė, Media Pluralism Monitor 2016, Monitoring Risks for Media Pluralism in the EU and Beyond Country report: Lithuania: <http://cmpf.eu.eu/media-pluralism-monitor/mpm-2016-results/lithuania/>.

¹⁶ Išskyrus valstybės ir savivaldybių mokslo ir studijų institucijas bei švietimo įstaigas.

¹⁷ D. Jastramskis, „Politinė valdžia ir žiniasklaida: patronų ir klientų sąveika Lietuvoje“. „Agora“. politinių komunikacijų studijos, 2012, Nr. 1 (p. 73–83).

išanalizuoti šių išlaidų (pajamų) panaudojimą, mastą ir įtaką visuomenės informavimo procesams. Turi būti atkurtas iki 2010 m. spalio 18 d. galiojęs Visuomenės informavimo įstatymo reikalavimas žymėti užsakomąją informaciją, nurodant jos užsakovą.

12.8. Reikėtų įvertinti žurnalistų etikos inspektoriaus dar 2015 metais pateikto siūlymo įstatyme numatyti teisę jam nagrinėti skundus dėl atitinkamų valstybės ar savivaldybės institucijų ar įstaigų, taip pat pareigūnų veiksmų (neveikimo), kuriais pažeidžiamos žurnalisto, viešosios informacijos rengėjo ir (ar) skleidėjo profesinės teisės ir (ar) neleistinais varžoma ar trukdoma jo veikla.

13. Krypties uždaviniai:

13.1. *Didinti* žiniasklaidos nuosavybės santykių ir interesų deklaravimo skaidrumą ir viešumą;

13.2. *Skatinti* visuomenės informavimo priemonių sąžiningą konkurenciją sukuriant, diegiant ir pritaikant antimonopolines priemones.

KETVIRTASIS SKIRSNIS

IV KRYPTIS „TVARI IR KURTI SKATINANTI VALSTYBĖS PARAMA IR MOKESČIŲ POLITIKA“

14. **Krypties tikslas** – užtikrinti nediskriminacinę, subalansuotą ir nuoseklią valstybės paramos bei mokesčių politiką, prioritetinėmis visuomenės informavimo kryptimis išlaikant kultūrinio ir šviečiamojo turinio, regionams skirtos informacijos sklaidą, įvairovę ir profesionalumą.

15. Situacijos analizė:

15.1. Mokesčių, subsidijų politika žiniasklaidos subjektų atžvilgiu ilgą laiką buvo nenuosekli¹⁸, todėl siektina, kad mokestinė visuomenės informavimo aplinka būtų palanki vystymuisi ir kuo stabilesnė. Visuomenės informavimo paslaugų rinkoje stebima ne tik didžiulė konvergencija, bet ir itin didelis skaitmeninių technologijų poveikis tradicinėms žiniasklaidos priemonėms – spaudai, radijui, televizijai. Pagal žiniasklaidos reklamos rinkos tendencijas, situacija atskirose visuomenės informavimo srityse klostosi nevienodai: didžiausia reklamos rinkos dalis ir toliau atitenka televizijai, reklama internete sparčiai auga, tačiau situacija spaudoje kasmet prastėja, todėl sąlygos jai prisitaikyti ir išlikti – sudėtingiausios. Jei kitose visuomenės informavimo srityse reklamos dalis per pastaruosius metus nuosekliai augo, tai spaudoje reklamos dalis kasmet mažėjo 5–11 proc.¹⁹ Panašiai mažėjo laikraščių (periodinių leidinių) tiražai²⁰. Kadangi spaudos verslas yra mažo pelningumo, be to, reikalauja daug apyvartinių lėšų, pridėtinės vertės mokesčio (toliau – PVM) lengvata yra ypač svarbi šio verslo aplinką formuojanti aplinkybė. Kaip rodo tyrimas²¹, išimtinėmis aplinkybėmis – kai nėra užtikrinamas sektoriaus ekonominis gyvybingumas – PVM lengvata gali būti pateisinama net ir tuomet, kai ji ne visa apimtimi pasiekia vartotoją. Šiuo atveju svarbu tinkamai įvertinti Lietuvos situaciją kitų Europos šalių kontekste²², siekti ne tik mokesčių lengvatos taikymo²³, bet ir jo stabilumo. Kita vertus, PVM lengvatos tikslai turi būti aiškiai įvardyti, o pati lengvata, neiškreipiant rinkos sąlygų, taikoma tik įstatymu nustatytoms periodinių leidinių

¹⁸ D. Jastramskis, „Žiniasklaidos paramos politika Lietuvoje“. Informacijos mokslai, 2013, Nr. 63 (p. 129–141).

¹⁹ „Kantar TNS“, Žiniasklaidos tyrimų apžvalga 2015–2017 metais:

<http://www.tns.lt/lt/top/paslaugos/ziniasklaidos-auditoriju-tyrimai/metine-ziniasklaidos-tyrimu-apzvalga/>.

²⁰ Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, Lietuvos spaudos statistika 2015–2017 metais:

<https://www.lnb.lt/atradimai/leidiniai/kiti-leidiniai/lietuvas-spaudos-statistika>.

²¹ „Lengvatinio 9% PVM tarifo knygoms ir periodiniams leidiniams poveikio viešiesiems finansams ir kultūrai analizė, identifikuojant jo tęstinumo tikslingumą arba siūlant kitokius valstybės pagalbos mechanizmus“, EKT, 2016 m.:

<https://www.ekt.lt/wp-content/uploads/2017/01/Ataskaita.2016.12.28.pdf>.

²² European Commission. VAT rates applied in the Member States of the European Union, 2016:

http://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/resources/documents/taxation/vat/how_vat_works/rates/vat_rates_en.pdf.

²³ Žr. Pridėtinės vertės mokesčio įstatymo Nr. IX-751 19 straipsnio pakeitimo įstatymą, Nr. XIII-1707, 2018-12-11.

grupėms²⁴. Tam būtina patvirtinti trūkstamus teisės aktus, kuriuose būtų nustatyta aiški PVM lengvatos taikymo ir panaikinimo procedūra konkrečioms leidinių kategorijoms ir (ar) jų leidėjams.

15.2. Peržiūrėti valstybės paramos, kaip tam tikros atsvaros, taisyklės svarbu ir dėl 2018 metais įsigaliojusių Alkoholio kontrolės įstatymo pataisų, nustačiusių alkoholio reklamos draudimą.

15.3. Norėdama išlaikyti tinkamą turinio kokybę ir profesionalumą, valstybė neturi remti ar subsidijuoti veiklos ar paslaugų tų viešosios informacijos rengėjų (skleidėjų), kurie nesilaiko profesinių standartų ar elgesio taisyklių. Todėl neturėtų būti pritariama iniciatyvoms, kurių tikslas vienodinti ekonomines sąlygas visiems žiniasklaidos rinkos dalyviams, nepaisant jų indėlio į profesinės etikos principus atliepiančios visuomenės informavimo kultūros puoselėjimą²⁵.

15.4. Tokių pačių ar panašių valstybės lėšų panaudojimo standartų turėtų būti laikomasi ir valstybės viešųjų pirkimų, kuriuose dalyvauja visuomenės informavimo paslaugų teikėjai, srityje.

15.5. Pripažįstama, kad kultūrinio ir šviečiamojo turinio visuomenės informavimo paslaugų kokybės skatinimui valstybės parama per Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondą (toliau – fondas) nėra pakankama, todėl ši parama turi būti nuosekliai didinama. Siekiant išvengti nepagrįsto fondo biudžeto mažinimo, kas turėtų neigiamos įtakos kultūriniais ir šviečiamiesiems projektams, reikėtų patvirtinti ilgalaikės fondo paramos gaires, o šalia valstybės subsidijų ieškoti kitų fondo finansinį stabilumą ir nepriklausomumą galinčių užtikrinti šaltinių²⁶.

15.6. Stiprinant visuomenės informavimo erdvės gyvybingumą ir atsparumą informacinėms grėsmėms, neigiamai viešosios informacijos įtakai, būtinas aktyvesnis fondo vaidmuo įgyvendinant visuomenės informavimo politiką, efektyvesnis, atskaitingumo už valstybės biudžeto lėšų panaudojimą standartus atitinkantis valstybės finansinės paramos viešosios informacijos rengėjams skirstymo mechanizmas. Tam reikalinga peržiūrėti fondo veiklos nuostatas. Lygiagrečiai svarbu nustatyti prioritetines kryptis, pagal kurias žiniasklaidos projektų finansavimas valstybės biudžeto lėšomis galėtų būti užtikrinamas ilgesniam nei vienerių metų laikotarpiui, siekti didesnės projektų kokybės. Kitų projektų, neturinčių atramos visuomenėje, finansavimas valstybės paramos lėšomis turi būti kruopščiai pasvertas ir objektyviai įvertintas.

15.7. Kadangi Lietuvos kultūros leidiniams iki šiol nėra patvirtinta atskira Europos Komisijos nustatytas ribas viršijančios valstybės pagalbos schema, kartu su pirmiau minėtomis papildomo finansavimo iniciatyvomis svarbu išanalizuoti situaciją dėl paramos gavėjų, viršijančių *de minimis* pagalbos limitą, o prireikus, parengti ir su Europos Komisija suderinti atitinkamą valstybės pagalbos schemą arba ieškoti kitų mechanizmų, kurių pagalba būtų gerinamos kultūros leidinių egzistavimo sąlygos. Tuo pačiu svarbu apibrėžti *kultūros leidinio* ir *periodinio leidinio* sąvokas.

15.8. Viešosios informacijos, įskaitant reklamą (tiek komercinę, tiek politinę), turinio reikalavimai ir draudimai visuomenės informavimo srityje turi būti taikomi maksimaliai vienodai, laikantis nediskriminavimo ir proporcingumo principų. Siekiant vieningo reguliavimo skirtinguose visuomenės informavimo sektoriuose, turėtų būti identifikuotos sritys, kuriose reklamos (įskaitant politinę reklamą) reglamentavimo nuostatos skiriasi; jei šie skirtumai egzistuoja, jie turi būti atitinkamai pagrįsti.

16. Krypties uždavinys:

16.1. Nustatyti žiniasklaidos turinio skatinimo (paramos) prioritetų ir priemonių sistemą.

²⁴ Remiantis Pridėtinės vertės mokesčio įstatymo 19 straipsnio 4 dalies 3 punktu, nuo 2019 m. sausio 1 d. lengvatinis 5 procentų PVM tarifas taikomas laikraščiams, žurnalams ir kitiems periodiniams leidiniams, išskyrus erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio arba profesinės etikos nesilaikančius leidinius, kuriuos tokiais pripažino teisės aktų įgaliojanti institucija, bei spausdintą produkciją, kurioje mokama reklama sudaro daugiau kaip 4/5 viso leidinio ploto.

²⁵ Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymo Nr. IX-751 19 straipsnio pakeitimo įstatymo pakeitimo projektas Nr. [XIIP-1819](#); Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymo Nr. IX-751 19 straipsnio pakeitimo įstatymo pakeitimo projektas Nr. [XIIP-1740\(2\)](#): <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/3fab77d2db5211e3b272e0e81c552d38>.

²⁶ Remiantis Fondo įstatais, Fondo lėšos gali būti ne tik valstybės dotacijos (subsidijos), bet ir kitos teisėtai įgytos lėšos.

PENKTASIS SKIRSNIS V KRYPTIS „INFORMACINĖMS GRĖSMĖMS ATSPARI, RAŠTINGUMO GEBĖJIMUS UGDANTI VISUOMENĖ“

17. **Krypties tikslas** – plėtoti visuomenės medijų ir informacinį raštingumą kaip strateginį, tarpinstituciniu lygmeniu koordinuotą prioritetą, ugdantį visuomenės kritinį mąstymą, įgalinantį ją savo pačios gebėjimais įvertinti viešai skelbiamą informaciją ir atremti nepageidautinas informacines grėsmes, žadinantį pilietinį aktyvumą, dalyvavimą ir kūrybingumą (raišką).

18. Situacijos analizė:

18.1. Medijų ir informacinis raštingumas – kompetencijos, įgalinančios piliečius efektyviai naudotis skirtingais žiniasklaidos ar kitais viešosios informacijos kanalais²⁷. Nors medijų ir informacinio raštingumo sąvoka neapibrėžta jokiais teisės aktais, tai nepaneigia šio raštingumo svarbos šiuolaikinėje visuomenėje. Pastaroji, nuolat veikiamą vis didėjančio viešosios informacijos srauto, yra ne tik informuojama, bet ir (de)formuojama primetant jai tam tikras vertybes, nuostatas ar ją supančių dalykų, reiškinių atspindžius. Tokiu atveju neigiamą viešosios informacijos įtaką gali kompensuoti pačios visuomenės gebėjimas įvertinti skleidžiamą informaciją, prireikus atpažinti manipuliacijas, netikrus ar nepatikimus pranešimus ir jų šaltinius, visuomenės kritinis mąstymas (vertinimas). Kadangi medijų ir informacinis raštingumas apjungia būtinąsias kompetencijas visuomenei būti informuotai, bet ne patikliai ar dezinformuotai, jis yra reikšmingas pilietiškai aktyvios, įgalintos, brandžios žinių (informacinės) visuomenės požymis ir reikalingas instrumentas.

18.2. Anot ekspertinių įžvalgų, medijų ir informacinio raštingumo klausimus atliepiantys veiksmai bei jų plėtra šalyje iki šiol valstybiniu lygiu nebuvo koordinuojama, todėl būtina medijų ir informacinį raštingumą plėtoti kaip valstybės strateginį prioritetą, sukurti adekvatų teisinį pagrindą²⁸.

18.3. Kultūros ir švietimo sritys yra išskirtinai svarbios planuojant bei įgyvendinant ilgalaikes visuomenės atsparumo įvairios kilmės informacinėms manipuliacijoms programas, edukuojant ir saugant visuomenę, stiprinant jos imunitetą, puoselėjant visuomenės informacinę aplinką ir kultūrą. Pastaruoju atveju ne tiek svarbus atskirų Kultūros ministerijos, Švietimo ir mokslo ministerijos²⁹ ar kitų valdžios institucijų veiksmų medijų ir informacinio raštingumo srityse santykis, kiek bendros ir koordinuotos tarpinstitucinės veiklos vystymas siekiant vieningo tikslo – šviesti ir ugdyti visuomenę nuo mažens, diegiant mokymosi visą gyvenimą principus, naikinant bet kokią informacinę atskirtį tarp atskirų visuomenės grupių, ugdant visuomenės atsparumą informacinėms ir kitoms su ja tampriai siejamoms (kibernetinėms, hibridinėms) grėsmėms.

18.4. Tyrimai rodo pakankamai aiškius viešosios informacijos kanalų naudojimo įpročių skirtumus Lietuvos auditorijos skirtingose amžiaus grupėse: jei socialiniai tinklai bei naujienų portalai yra kasdieniniai informacijos šaltiniai tarp jaunesnio amžiaus Lietuvos gyventojų, tai vyresnio amžiaus respondentams pagrindiniai dienos naujienų ir aktualijų šaltiniai – audiovizualinės informacijos kanalai³⁰. Tačiau esama ir bendrų požymių, būdingų skirtingo amžiaus žiniasklaidos priemonių vartotojų grupėms: patiklumas informacijai; pasyvumas kuriant turinį, dalyvaujant viešojoje komunikacijoje ir naudojant informacijos šaltinius užsienio kalbomis – juos naudoja

²⁷ Dažniausiai sutinkamas toks *medijų ir informacinio raštingumo* apibrėžimas – būtinosios kompetencijos (žinios, įgūdžiai ir nuostatos), įgalinančios piliečius efektyviai naudotis medijomis (spauda, radijo ir televizijos laidos, kino filmai, reklama, internetas ir kt.) ir kitais informacijos šaltiniais (įskaitant bibliotekas, archyvus, muziejus), nepriklausomai nuo naudojamų technologijų. Tai kompetencija, susijusi su kritinio mąstymo ir mokymosi visą gyvenimą įgūdžiais, reikalingais socializacijai ir aktyviam gyvenimo pilietinėje visuomenėje būdai: <https://www.upc.smm.lt/projektai/mir/savokos.php>.

²⁸ A. Balčytienė, A. Nugaraitė, K. Juraitė. Metodinė studija „Medijų ir informacinis raštingumas. Kas tai yra ir kodėl turėtų rūpėti?“ ir rekomendacijos sprendimų priėmėjams, 2017 m. (studijos parengimas finansuotas Lietuvos mokslo tarybos).

²⁹ Remiantis Lietuvos Respublikos vyriausybės įstatymo Nr. I-464 29 straipsnio pakeitimo įstatymu Nr. XIII-1544 nuo 2019 m. sausio 1 d. Švietimo ir mokslo ministerijos pavadinimas keičiamas į Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos.

³⁰ Žr. išnašoje²⁸ nurodytą šaltinį.

ženkliai mažesnis procentas gyventojų nei deklaruoja mokantys užsienio kalbas³¹. Prie minėtų požymių priskirtina ir tai, kad Lietuvos gyventojai nėra kritiškai viešosios informacijos kanaluose pateikiamam turiniui: faktų pateikimo skirtumai skirtinguose informacijos šaltiniuose ar „netikros žinios“ pastebimi gana retai (15–20 proc.) ir jie dažnai ignoruojami (68 proc.). Be to, žiniasklaidos priemonė retai vertinama kaip įtakos instrumentas – gyventojai dažniau linkę pastebėti ir kritiškiau vertinti galimai paslėptą reklamą nei galimas politines manipuliacijas ar propagandą.

18.5. 2017 metų pabaigoje pirmą kartą buvo nustatytas Lietuvos visuomenės žiniasklaidos priemonių naudojimo raštingumo lygis – 37,8 proc. Nors prognozuojama, kad šis rodiklis ateityje turėtų didėti dėl augančios pačių vartotojų edukacijos (2020 m. jis turėtų siekti 39 proc., o 2023 m. – 41,3 proc.), šio lygio pokytį būtina periodiškai stebėti, taip pat ieškoti priežasčių, skatinančių arba mažinančių šio rodiklio augimą.

18.6. Šiandienos žiniasklaidos priemonių veiklą ir darbotvarkę veikia globalios tendencijos. Konkurencinę aplinką įprastai žurnalistikai didina vadinamoji piliečių žurnalistika, fragmentiškai atspindinti visuomenės aktualijas ir dažniau prisiimanti viešojo sergėtojo vaidmenį, bet ne iš jo išplaukiančią atsakomybę; socialinių tinklų platformos, iš esmės nekurdamos originalaus turinio, tampa aktyviais jo siūlytojais ir skleidėjais, formuojančiais savąsias redukuotų naujienų auditorijas. Šiose platformose neretai prapuola naujienų ar pranešimų autentiškumas, randasi palanki terpė „netikroms žinioms“, kurios jau tapo globalia problema³².

18.7. Nors Visuomenės informavimo įstatyme dar 2015 metais buvo sukurtas institucinis priežiūros mechanizmas dezinformacijai ir kitai draudžiamai skleisti informacijai, vien šio įrankio minėtai problemai spręsti nepakanka, nes jis lokalaus pobūdžio. Nepaisant to, įstatyme turi būti nustatytos bendros neskelbtinos informacijos kontrolės ir prieigos šalinimo taisyklės, kuriose poveikio priemonių taikymas būtų paremtas turinio neteisėtumu, o visuomenės informavimo paslaugų ribojimas grindžiamas esminiais naudojimosi saviraiškos laisve ribojimo – *teisėtumo, būtinumo* demokratinėje visuomenėje ir *proporcingumo* siekiamiems tikslams – principais.

18.8. Kadangi demokratinėje visuomenėje teisiniai instrumentai visuomet bus menkesni už informacijos sklaidos galimybes, todėl įstatymuose numatyti viešosios informacijos draudimai ar ribojimai neturėtų būti vienintelis būdas atremti informacines grėsmes. Juolab, šį būdą iš dalies menkina tai, kad dažniausiai neištiriamas pritaikytų draudimų ilgalaikis poveikis visuomenėje.

18.9. Medijų ir informacinis raštingumas užtikrina visuomenės saugumą ne tik virtualioje, bet ir realioje aplinkoje; jį ugdant formuojami gebėjimai ir kompetencijos, būtini darnios ir saugios visuomenės egzistavimui. Todėl kovai su tikrovės neatitinkančia informacija ir jos manipuliacijomis svarbu ieškoti racionalesnių, pažangesnių priemonių, labiau skatinančių visuomenės kūrybingumą ir ar ugdančių kritinį mąstymą.

18.10. Medijų ir informacinio raštingumo srityje siūlytina didinti visuomeninio transliuotojo vaidmenį panaudojant jo potencialą, resursus ir novatoriškus sprendimus kūrybiškumo skatinimui, kultūros ir medijų edukacijai.

18.11. Aptarti aspektai rodo neišvengiamą poreikį skirti gerokai didesnę dėmesį medijų ir informaciniam raštingumui ir sudėtinei jo daliai – naujienų raštingumui. Tam greta Kultūros ministerijos ir Švietimo ir mokslo ministerijos būtinas aktyvesnis kultūros srities įstaigų įsitraukimas ir dalyvavimas valstybės mastu sprendžiant medijų ir informacinio raštingumo klausimus, formuojant šios srities strateginį požiūrį, skatinant įvairias, į mokymąsi visą gyvenimą orientuotas medijų raštingumo ir medijų edukacijos iniciatyvas.

19. Krypties uždavinys:

³¹ Žiniasklaidos priemonių naudojimo raštingumo lygio nustatymo tyrimas, 2017 m. (tyrimą atliko „Spinter tyrimai“ ir EKT): http://lrkm.lrv.lt/uploads/lrkm/documents/files/Ziniasklaidos_vartojimas12_galutine.pdf.

19.1. *Didinti* visuomenės gebėjimus kritiškai vertinti visuomenės informavimo priemonėse pateikiamą informaciją, ugdyti medijų ir informacinį raštingumą.

III SKYRIUS BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

20. Kryptyse nustatytus tikslus ir uždavinius įgyvendina Kultūros ministerija, Susisiekimo ministerija, Kultūros ministerijos Medijų taryba (toliau – Medijų taryba), Lietuvos nacionalinis radijas ir televizija (toliau – LRT), Tautinių mažumų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (toliau – Tautinių mažumų departamentas) Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba (toliau – ŽEIT) pagal krypčių įgyvendinimo veiksmų planą (toliau – veiksmų planas), kuris tvirtinamas kultūros ministro įsakymu kartu su kryptimis kaip jų priedas.

21. Krypčių 21 punkte numatytos institucijos kasmet iki vasario 1 d. pateikia Kultūros ministerijai informaciją apie krypčių tikslų ir uždavinių įgyvendinimą, vertinimo kriterijų pasiektas reikšmes, remiantis veiksmų plane priskirtomis atsakomybėmis.

22. Krypčių įgyvendinimą koordinuoja ir įgyvendinimo stebėseną pagal veiksmų plane numatytus veiksmus bei vertinimo kriterijus vykdo Kultūros ministerija.

Visuomenės informavimo
politikos
strateginių kryptių
2019–2022 metams
priedas

VISUOMENĖS INFORMAVIMO POLITIKOS STRATEGINIŲ KRYPTIŲ 2019–2022 METAMS ĮGYVENDINIMO VEIKSMŲ PLANAS

Strateginio tikslo, krypties, tikslo, uždavinio pavadinimas	Veiksmo pavadinimas	Vertinimo kriterijus (matavimo vienetas)	Vertinimo kriterijaus reikšmė ³³					Institucija, atsakinga už veiksmo įgyvendinimą ar vertinimo kriterijaus reikšmės pasiekimą
			2018 metai	2019 metai	2020 metai	2021 metai	2022 metai	
Strateginis tikslas – stiprinti tvarią, skaidrią, gyvybingą visuomenės informavimo aplinką, kuriant informacinės grėsmės atsparią, pilietiškai aktyvią, žiniomis įgalintą visuomenę		Žiniasklaidos laisvė ir nepriklausomumas (vieta) ³⁴	(≤ 21)	≤ 20	≤ 19	≤ 18	≤ 17	Freedom House
I KRYPTIS „DARNI IR KOORDINUOTA VISUOMENĖS INFORMAVIMO POLITIKA“								
1 tikslas – formuoti ir koordinuoti aiškiais valstybės prioritetais grįstą visuomenės informavimo politiką, šį programinį vienetą matant ne tik kaip atskirą kultūros politikos programos grandį, bet ir kaip nuoseklios valstybės politikos ir jos programinių dokumentų sudedamąją dalį		Visuomenės informavimo politikos įgyvendinimo funkcijų dalis ³⁵ (proc.)	17	16	14	12	10	Kultūros ministerija
1.1. Užtikrinti sisteminę teisėkūrą ir jos stebėseną, taip	1. Įvertinti, parengti ir priimti su strateginių kryptių įgyvendinimu susijusias teisėkūros iniciatyvas	Priimtų teisėkūros iniciatyvų skaičius (vnt.)	2	≥ 2	≥ 2	1	1	Kultūros ministerija

³³ Pirmajame stulpelyje nurodyta 2018 metais nustatyta (apskaičiuota) faktinė vertinimo kriterijaus reikšmė (jei reikšmė nustatyta ankstesniais, t. y. 2017 ar 2016 metais, ji nurodyta skliaustuose).

³⁴ Vertinimo kriterijaus reikšmė nustatoma remiantis JAV nevyriausybinių organizacijų kasmet skaičiuojamu „Žiniasklaidos laisvės“ indeksu. Pirmajame stulpelyje pateikta 2017 m. reikšmė:

<https://freedomhouse.org/report/freedom-press/2017/lithuania>.

³⁵ Vertinimo kriterijaus reikšmė nustatoma apskaičiuojant visuomenės informavimo politikos įgyvendinimo funkcijų santykį su visomis visuomenės informavimo politikos funkcijomis (formavimo, koordinavimo ir įgyvendinimo), nustatytomis Kultūros ministerijos struktūrinio padalinio, atsakingo už visuomenės informavimo politiką, nuostatuose.

pat tarpinstitucinį bendradarbiavimą ir lyderystę	2. Svarstyti visuomenės informavimo srities teisėkūros iniciatyvas Kultūros ministerijos Medijų taryboje	Teisėkūros iniciatyvų, svarstytų Medijų taryboje, dalis ³⁶ (proc.)	0	50	50	75	75	Kultūros ministerija, Medijų taryba
	3. Vertinti, teikti pastabas ir dalyvauti svarstant piliečių ir kitų institucijų ar įstaigų parengtas teisėkūros iniciatyvas visuomenės informavimo politikos srityje	Įvertintų piliečių, kitų institucijų ir įstaigų parengtų teisėkūros iniciatyvų dalis ³⁷ (proc.)	50	60	70	80	90	Kultūros ministerija
	4. Inicijuoti ir organizuoti bendradarbiavimo susitikimus visuomenės informavimo politikos klausimais	Organizuotų bendradarbiavimo susitikimų visuomenės informavimo politikos klausimais skaičius (vnt.)	4	5	7	9	10	Kultūros ministerija

II KRYPTIS „TURINIO KOKYBĘ IR ĮVAIROVĘ PERTEIKIANTI, PRIEINAMA IR PATIKIMA VIEŠOJI INFORMACIJA“

2 tikslas – skatinti kokybiškos, analitinės, patikimos, profesinius standartus atitinkančios viešosios informacijos sklaidą ir prieinamumą nepriklausomai nuo informacijos perdavimo būdų ir priemonių, atliepiant gyventojų kultūrinius, socialinius, ekonominius, vertybinius ir kitus poreikius, mažinant socialiai pažeidžiamiausių visuomenės grupių ir tautinių bendrijų informacinę atskirtį		Pasitikėjimas žiniasklaida (proc.) ³⁸	≥ 34	≥ 34	≥ 34	≥ 35	≥ 35	Eurobarometras
2.1. Skatinti visuomenės informavimo priemonių turinio įvairovę ir paslaugų prieinamumą	1. Mažinti administracinę naštą, susijusią su viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų duomenų pateikimu	Informacinių įpareigojimų viešosios informacijos rengėjams ir skleidėjams apimtis ³⁹ (proc.)	100	100	60	55	50	Kultūros ministerija
	2. Nustatyti išimtis visuomenės informavimo audiovizualinėmis priemonėmis paslaugų teikimui, kai tenkinami tik bendruomeniniai	Atnaujintas Metinės įmokos už radijo ir (ar) televizijos programų transliavimo, retransliavimo, platinimo	–	1	–	–	–	Kultūros ministerija

³⁶ Vertinimo kriterijaus reikšmė skaičiuojama nuo visų (t. y. ne tik susijusių su strateginių krypčių įgyvendinimu) Kultūros ministerijos parengtų teisėkūros iniciatyvų visuomenės informavimo politikos srityje.

³⁷ Vertinimo kriterijaus reikšmė skaičiuojama nuo visų kitų institucijų ir įstaigų parengtų teisėkūros iniciatyvų visuomenės informavimo politikos klausimais.

³⁸ Reikšmė paimta iš Eurobarometro tyrimo „Žiniasklaidos pliuralizmas ir demokratija“, vykdyto 2016 metų rugsėjo–spalio mėnesiais Europos Komisijos užsakymu:

http://data.europa.eu/euodp/en/data/dataset/S2119_86_1_452_ENG.

³⁹ Reikšmė (pokyti mažėjimo linkme) skaičiuojama nuo 2018 m. viešosios informacijos rengėjams ir (ar) skleidėjams taikytinų informacinių apribojimų apimties, kuri, laikoma, jog atitinka 100 proc.

	poreikiai	internete, užsakomųjų visuomenės informavimo audiovizualinėmis priemonėmis paslaugų teikimo veiklą dydžio nustatymo tvarkos aprašas						
2.2. Skatinti regioninės žiniasklaidos gyvybingumą Lietuvoje	1. Mažinti periodinių leidinių pristatymo regionuose ir kaimo gyvenamosiose vietovėse paslaugos kainą	Periodinių leidinių pristatymo kaimo gyvenamųjų vietovių prenumeratoriams paslaugos tarifo dydžio mažėjimas (proc.)	–	$\geq 30^{40}$	≥ 30	≥ 30	≥ 30	Susisiekimo ministerija
	2. Inicijuoti mokymus (seminarus, praktikumus) regionuose dirbantiems žurnalistams	Regionuose dirbančių žurnalistų, dalyvavusių mokymuose, skaičius (vnt.)	–	30	50	70	90	Kultūros ministerija
2.3. Užtikrinti visuomenės informavimo paslaugų prieinamumą socialinės atskirties grupėms ir tautinių bendrijų atstovams	1. Rengti visuomeninio transliuotojo televizijos programas, pritaikomas regos ir klausos neįgaliesiems	Televizijos programų (be kartojimų) su lietuviškais subtitrais transliacijų dalis (proc.)	5	8	11	16	20	LRT, Kultūros ministerija
		Televizijos programos (be kartojimų), verčiamų į gestų kalbą, transliacijų dalis (proc.)	4,5	8,7	9	10	10	LRT, Kultūros ministerija
		Televizijos programų (be kartojimų), pritaikytų regos neįgaliesiems, transliacijų dalis (proc.)	–	0,5	1	1,5	2	LRT, Kultūros ministerija
	2. Organizuoti lietuvių kalbos kursus tautinių mažumų atstovams	Lietuvių kalbos kursus baigusį tautinių mažumų atstovų skaičius (vnt.)	120	120	135	150	150	Tautinių mažumų departamentas

III KRYPTIS „SKAIDRI IR NEPRIKLAUSOMA VISUOMENĖS INFORMAVIMO APLINKA“

⁴⁰ Šiuo metu vidutinis Periodinių leidinių pristatymo kaimo gyvenamųjų vietovių prenumeratoriams paslaugos tarifo dydis nustatytas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 m. rugsėjo 20 d. nutarimu Nr. 762 „Dėl Periodinių leidinių pristatymo kaimo gyvenamųjų vietovių prenumeratoriams paslaugos 2018–2020 metams didžiausių tarifų sąrašo patvirtinimo“ patvirtintame Periodinių leidinių pristatymo kaimo gyvenamųjų vietovių prenumeratoriams paslaugos 2018–2020 metams didžiausių tarifų sąraše. 2019 m. šio tarifo dydžio pokytis (sumažėjimas) skaičiuojamas nuo 2018 m. patvirtinto tarifo dydžio.

3 tikslas – užtikrinti skaidrios, nepriklausomos ir išorinėms grėsmėms atsparios visuomenės informavimo aplinkos funkcionavimą ir plėtrą, pagrįstą valdžios įtakos mažinimu, nuosavybės santykių ir interesų deklaravimu, žiniasklaidos konvergencijos sąlygomis realiai veikiančiomis antimonopolinėmis taisyklėmis, įgalinančiomis tiksliai įvertinti dominuojančią padėtį visuomenės informavimo srityje		Viešai prieinamų duomenų ⁴¹ apie viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų dalyvius dalis (proc.)	90 ⁴²	93	95	97	100	Kultūros ministerija
3.1. Didinti žiniasklaidos nuosavybės santykių ir interesų deklaravimo skaidrumą ir viešumą	1. Atverti duomenis apie viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų gautą paramą ir pajamas	Viešai prieinamų duomenų apie viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų gautą paramą dalis (proc.)	–	40	60	80	100	Kultūros ministerija
		Viešai prieinamų duomenų apie viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų gautas pajamas ⁴³ dalis (proc.)	–	40	60	80	100	Kultūros ministerija
3.2. Skatinti visuomenės informavimo priemonių sąžiningą konkurenciją sukuriant, diegiant ir pritaikant antimonopolines priemones	1. Atlikti visuomenės informavimo priemonių konkurencinės aplinkos ir poveikio rinkai tyrimą	Atliktas visuomenės informavimo priemonių konkurencinės aplinkos ir poveikio rinkai tyrimas (vnt.)	–	1	–	–	–	Kultūros ministerija
	2. Atnaujinti visuomenės informavimo priemonių koncentracijos nustatymo taisyklės	Atnaujintos visuomenės informavimo priemonių koncentracijos nustatymo taisyklės (vnt.)	–	–	1	–	–	Kultūros ministerija

IV KRYPTIS „TVARI IR KURTI SKATINANTI VALSTYBĖS PARAMA IR MOKESČIŲ POLITIKA“

⁴¹ T. y. Viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų informacinėje sistemoje (VIRISIS) viešai skelbiami duomenys apie viešosios informacijos rengėjus, skleidėjus (juridinius asmenis), jų dalyvius (juridinius ir fizinius asmenis), veiklą (rimtus profesinius pažeidimus, priskyrimą profesinės etikos nesilaikančiųjų kategorijai, pajamas iš politinės reklamos, pajamas iš viešojo sektoriaus subjektų, paramą iš paramos gavėjų) ir valdomas visuomenės informavimo priemones (rūšį, kategoriją, tiražą, metinę įmoką) ir kt.

⁴² Šis procentinis dydis sąlyginis, nes šiuo metu pagal įstatymą viešai skelbiami duomenys tik tų viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų dalyvių, kurie nuosavybės teise turi ar valdo ne mažiau kaip 10 proc. visų viešosios informacijos rengėjo ir (ar) skleidėjo akcijų ar turto (jeigu turas yra neakcionuotas).

⁴³ T. y. lėšas, gautas sandorio ar administracinio akto pagrindu, kurių šaltinis yra valstybės ar savivaldybės biudžetas ar kitas valstybės ar savivaldybės įsteigtas fondas, valstybės ar savivaldybės įmonė, akcinė bendrovė, uždaroji akcinė bendrovė ar kita bendrovė, kurioje valstybė ar savivaldybė turi daugiau kaip 50 procentų balsų visuotiniame akcininkų susirinkime suteikiančių akcijų arba skiria daugiau kaip pusę jų valdymo organų narių, ar šios bendrovės dukterinė bendrovė, taip pat kitas juridinis asmuo, kurio dalyvių susirinkime valstybė ar savivaldybė turi daugiau kaip 50 procentų balsų arba skiria daugiau kaip pusę jų valdymo organų narių.

4 tikslas – užtikrinti nediskriminaciją, subalansuotą ir nuoseklią valstybės paramos bei mokesčių politiką, prioritetinėmis visuomenės informavimo kryptimis išlaikant kultūrinio ir šviečiamojo turinio, regionams skirtos informacijos sklaidą, įvairovę ir profesionalumą		Viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų (juridinių asmenų) skaičius (vnt.)	670	≥ 750	≥ 820	≥ 860	≥ 900	Kultūros ministerija
4.1. Nustatyti žiniasklaidos turinio skatinimo (paramos) prioritetų ir priemonių sistemą	1. Atnaujinti valstybės paramos žiniasklaidai modelį	Atnaujintas valstybės paramos žiniasklaidai modelis (vnt.)	–	–	1	–	–	Kultūros ministerija
	2. Nustatyti erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio leidinių priskyrimo taisyklės	Patvirtintos erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio leidinių priskyrimo taisyklės (vnt.)	–	1	–	–	–	Kultūros ministerija, ŽEIT
V KRYPTIS „INFORMACINĖMS GRĖSMĖMS ATSPARI, RAŠTINGUMO GEBĖJIMUS UGDANTI VISUOMENĖ“								
5 tikslas – plėtoti visuomenės medijų ir informacinį raštingumą kaip strateginį, tarpinstituciniu lygmeniu koordinuotą prioritetą, ugdanti visuomenės kritinį mąstymą, įgalinanti ją savo pačios gebėjimais įvertinti viešai skelbiamą informaciją ir atremti nepageidautinas informacines grėsmes, žadinanti pilietinį aktyvumą, dalyvavimą ir kūrybingumą (raišką)		Žiniasklaidos priemonių naudojimo raštingumo lygis (proc.) ⁴⁴	37,8	–	39	–	(41,3)	Kultūros ministerija
5.1. Didinti visuomenės gebėjimus kritiškai vertinti visuomenės informavimo priemonėse pateikiamą informaciją, ugdyti medijų ir informacinį raštingumą	1. Sukurti medijų edukacijos programą	Visuomenės gebėjimų naudotis žiniasklaidos priemonėmis lygis (proc.)	49,2	–	50,7	–	(54,3)	Kultūros ministerija
		Visuomenės gebėjimų kritiškai vertinti visuomenės informavimo priemonėse pateikiamą informaciją lygis (proc.)	37,9	–	39,3	–	(41,3)	Kultūros ministerija
		Sukurta medijų edukacijos programa (vnt.)	–	–	1	–	–	Kultūros ministerija
	2. Remti ir (ar) įgyvendinti visuomenės atsparumo, kritinio mąstymo, medijų ir informacinio raštingumo iniciatyvas	Paremtos ir (ar) įgyvendintos visuomenės atsparumo, kritinio mąstymo, medijų ir informacinio raštingumo	≥ 2	≥ 2	≥ 3	≥ 3	≥ 2	Kultūros ministerija

⁴⁴ Žiniasklaidos priemonių naudojimo raštingumo lygis nustatytas 2017 m. pabaigoje. Tyrimas bus vykdomas kas 3 metus (plačiau žr. išnašoje³¹ pateiktą informaciją).

		iniciatyvos (vnt.)						
	3. Kelti kultūros įstaigų darbuotojų kompetenciją strateginės komunikacijos klausimais	Kultūros įstaigų darbuotojų, apmokytų strateginės komunikacijos kompetencijų kėlimo klausimais, skaičius (vnt.)	60	80	100	110	120	Kultūros ministerija